

Соціологія міста

(укладач – к.с.н., доц. Демичева А.В.)

Змістовний модуль 1

Соціологія міста як галузь соціологічного знання

Тема 1 Соціологія міста в системі соціологічного знання

Основні предметні галузі вивчення міста. Територіально-поселенський ракурс: місто як концентроване поселення людей, зайнятих промисловою (виробничою) діяльністю. Геоландшафтний, соціально-екологічний, демографічний, психоментальний аспекти території як предмет соціологічного аналізу. Економічний, містобудівний, історичний, психологічний, семіотичний, філолофсько-методологічний ракурси дослідження міста. Характерні ознаки урбаністики.

Особливості соціологічного підходу до вивчення міста. Дискусії про характер соціології міста. Предмет вивчення дисципліни, його широке та вузьке тлумачення. Об'єкт соціології міста. Взаємозв'язок соціології міста з іншими науками.

Структура соціології міста. Науково-теоретична та практична функції дисципліни. Основні поняття та категорії соціології міста: місто, міський спосіб життя, урбанізм, міська культура, регіон, муніципальне управління, міське самоврядування. Актуальність вивчення соціології міста та її завдання.

Взаємозв'язок соціології міста з іншими науками (економікою, статистикою, демографією, соціальною психологією, політологією, правознавством, культурологією), а також близькими до неї соціологічними дисциплінами (соціологією праці, управління, освіти, молоді тощо).

Тема 2 Основні етапи становлення та розвитку соціології міста

Наукові уявлення про місто, процес урбанізації; історія пізнання економічних, політичних, соціальних чинників формування міського соціуму, етапи становлення соціології міста. Доінституційний етап формування та становлення соціології міста. Теоретичні погляди М. Вебера та Г. Зіммеля.

Етап розвитку та інституціалізації соціології міста (1910-1930 рр.). Домінування соціології міста у світових соціологічних дослідженнях. Роль Чиказької школи у формуванні теоретичних засад соціології міста. Роберт Парк, Ернест Берджес та Льюїс Вірт як найвидатніші представники школи. Дві концепції, розроблені членами Чиказької школи: екологічний підхід до аналізу міського життя та характеристика урбанізму як способу життя.

Третій етап розвитку західної соціології міста (70-80-ті рр. XX ст.). Втрата значення і актуальності соціології міста; набуття дослідженнями позитивістського характеру, зведення до місцевого планування, статистичного опису умов місцевого життя; питань росту міст. Серія

принципових критичних виступів щодо теоретичних основ соціології міста. Робота Мануеля Кастелла «Міське питання» (1977).

Сучасний етап західної соціології міста. Його зв'язок із постмодерністською перспективою. Розгляд міста як індивідуальних текстів та дослідження того, як ці тексти конструюються та «читаються».

Дореволюційна соціологія міста в Росії. Інтелектуальна передісторія соціології міста. Марксистський та ліберальний напрямки дослідження міста. Праця В.І. Леніна «Розвиток капіталізму в Росії». Моделі «ідеального міста».

Історія виникнення, розвитку, соціології міста в СРСР. Три періоди розвитку радянської соціології міста. Дискусії 1920-30-х рр. між урбаністами та дезурбаністами. Технократизм їх методології. «Об'єктний» підхід до міста.

Період 1960-80-х рр. Масове житлове будівництво, проектування нових міст. Прикладні дослідження, спрямовані на обслуговування житлової та містобудівної політики. Розробка планів розвитку міст. Блокування теоретичної ролі цих праць державною проектно-індустріальною системою. Розвиток урбанфутурології. Радянська концепція урбанізації (С. Ахієзер, Л. Коган, О. Яницький). Дослідження міського способу життя (Л. Коган), міського середовища. Розробка та застосування методів прогнозного соціального проектування (Т.М. Дрідзе). Москва, Ленінград, Таллінн та Новосибірськ як центри розвитку соціології міста в період СРСР (початок 80-х рр. ХХ ст.).

90-ті рр. ХХ ст. – початок ХХІ ст. – етап зниження інтересу дослідників до теорії урбанізації, публіцистичність, загальна політизація дисципліни. Поступова поява нових напрямків емпіричного аналізу: міська політика, громадські ініціативи та міські соціальні рухи, соціальна диференціація та сегрегація міського простору.

Сучасний стан соціології міста в Україні: проблемне поле досліджень та їх методологічні засади.

Питання до семінарського заняття

Частина 1.

1. Доінституційний етап становлення соціології міста.
2. Чиказька школа та її роль у розвитку соціології міста.
3. Західна соціологія міста другої половини ХХ ст.

Частина 2.

1. Постмодерністські погляди на місто.
2. Соціологія міста в СРСР: здобутки та прорахунки.
3. Сучасна українська соціологія міста.

Тема 3 Місто як соціальний феномен: проблема дефініції та типології

Проблема визначення поняття «місто», її причини та вирішення в західній, дорадянській та радянській соціології. Потреба в сучасній дефініції.

Специфічні ознаки міст. Еволюція міст. Три стадії процесу еволюції та їх ознаки. Історичні типи міст. Теорії походження міст та їх коротка характеристика.

Вивчення типології міст. Критерії типології: розмір, функція, статус, динаміка розвитку міста, територіально-поселенський зміст функції, час виникнення міста, роль міст у міжнародній системі економічних відносин (типологія Е. Гідденса). Особливості великих та малих міст; різниця в поведінці їх мешканців. Моно- та поліфункціональні міста. Феномен столиці. Мегаполіси. Специфічні види міст: міста-супутники, закриті міста. Глобальні міста. Технополіси, технопарки та наукогради.

Міська агломерація. Ознаки агломерації та її параметри.

Функції міста: їх класифікація та характеристика. Поняття про місію міста.

Питання до семінарського заняття

1. Проблема дефініції поняття «місто» та способи її вирішення.
2. Сутність та функції міста. Поняття про місію міста.
3. Типи міст за різними критеріями. Особливості великих та малих міст.

Тема 4 Урбанізація як загальний процес виникнення та розвитку міст

Урбанізація як соціальний феномен. Сутність процесу урбанізації. Класичні та сучасні теорії урбанізації: Л. Вірт, урбанекологія Р. Парка та Е. Берджеса, композиційна теорія Г. Ганса, теорія субкультури К. Фішера, теорії Д. Харві та М. Кастелла.

Радянська концепція урбанізму А. Ахієзера, Л. Когана, О. Яницького.

Ознаки урбанізації. Стадії урбанізації та їх характеристика. Детермінанти урбанізації. Кількісні та якісні особливості урбанізації в СРСР. Підходи до розташування та розмірів міст. Досягнення та прорахунки. Ідея про псевдоурбанізацію в СРСР. Незавершений характер радянської урбанізації. Ідея про слобідський характер радянських міст.

Урбанізація в радянській та сучасній Україні. Процес дезурбанізації та його прояви на початку 90-х рр. ХХ ст. в Україні.

Питання до семінарського заняття

1. Класичні та сучасні теорії урбанізації.
2. Особливості урбанізації в СРСР: кількісні та якісні показники.
3. Урбанізація в Україні: ознаки, характеристики.
4. Загальносвітові тенденції урбанізації.

Рекомендована література до змістовного модуля 1

Берджесс, Э. Рост города: введение в исследовательский проект [Текст] / Э. Берджесс // Личность. Культура. Общество. – М., 2002. – Т. 4, № 1-2. – С. 168-181.

- Бодрийяр, Ж. Город и ненависть [Текст] / Ж. Бодрийяр // Логос. – 1997. – № 9. – С. 107-116.
- Вебер, М. Город [Текст] / М. Вебер // Избранное. Образ общества. – М.: Юрист, 1994. – 510 с.
- Вирт, Л. Избранные работы по социологии [Текст]: Сб. переводов / Л. Вирт; пер. англ.; отв. ред. Л.В. Гирко. – М.: ИНИОН, 2005. – 244 с.
- Ганс, Г. Урбанизм и субурбанизм как образ жизни [Электронный ресурс] / Г. Ганс. – Режим доступа: <http://www.urban-club.ru/?p=92>.
- Зиммель, Г. Большие города и духовная жизнь [Текст] / Г. Зиммель // Логос. – 2002. – № 3 (34). – С. 1-12.
- Кастельс, М. Информационный город [Электронный ресурс] / М. Кастельс. – Режим доступа: <http://www.urban-club.ru/?p=92>.
- Парк, Р. Городское сообщество как пространственная конфигурация и моральный порядок [Текст] / Р. Парк // Соц. и гуманитарн. науки: реферативн. журн. Сер. 11. Социология. – 2000. – № 3. – С. 136-161.
- Парк, Р. По ту сторону наших масок [Текст] / Р. Парк // Личность. Культура. Общество. – М., 2001. – Т. 3, № 7. – С. 101-113.
- Писачкин, В.А. Социология жизненного пространства [Текст] / В.А. Писачкин. – Саранск: Изд-во Мордовского ун-та, 1997. – 376 с.
- Пространственное развитие урбанизации: Общие закономерности и региональные особенности [Текст] / под ред. Ю. Пивоварова. – М.: АН СССР, Ин-т географии, 1991. – 340 с.
- Салій, І.М. Урбанізація в Україні: соціальний та управлінський аспекти [Текст] / І.М. Салій. – К.: Наук. думка, 2005. – 304 с.
- Хорев, Б.С. Мировой урбанизм на переломе [Текст] / Б.С. Хорев, В.А. Безденежных, И.В. Быкова. – М.: Наука, 1992. – 380 с.

Питання до самоконтролю зі змістовного модуля 1

Назвіть ракурси наукового дослідження міста та визначте специфіку їх інтерпретації даного феномену.

Сформулюйте особливості соціологічного підходу щодо вивчення міста.

Виокремте основні етапи розвитку соціології міста, порівняйте провідну проблематику етапів та визначте методологічні засади дослідження міста на кожному з них.

Розкрийте специфіку постсучасного етапу західної соціології міста.

Назвіть та стисло охарактеризуйте етапи розвитку соціології міста в СРСР.

Проаналізуйте сучасний стан та перспективи розвитку української соціології міста.

Викладіть основні теорії походження міста та поясніть, у чому полягає проблема дефініції поняття “місто”.

Назвіть критерії, за якими формуються типології міст? Охарактеризуйте декілька типологій за найважливішими з позиції соціологічного дослідження критеріями.

Розгляньте найвпливовіші теорії урбанізації, включаючи радянську концепцію урбанізації, та оцініть їх евристичні можливості для аналізу сучасного етапу світової урбанізації.

Поясніть тезу про незавершений характер радянської урбанізації. Визначте її позитивні та негативні риси.

Змістовний модуль 2

Територіальний та просторовий виміри міста

Тема 1 Міське середовище: територіальний аспект

Поняття міського середовища та чинники, що впливають на його формування та функціонування. Фізичні, екологічні, інформаційні, художньо-естетичні, архітектурні параметри міста.

Територія як сукупність об'єктних аспектів життєвого середовища, місця життя людини як психофізичної, індивідуальної істоти. Аналітичні поняття міської території. Архітектоніка міста – побудова міської території, що включає в себе: 1) архітектурно-естетичний план, 2) інженерно-комунікаційний план, 3) предметний дискурс (дискурс речей). Міський ландшафт – єдність образу території (предметне знання) і образа правильної поведінки на цій території (оцінне знання), що існує в семантичній формі. Соціально-функціональні зони – окремі райони території, що здобувають стійкий соціально-функціональний характер у плані домінування певного виду діяльності і нормативності поведінки. Зони приватного самопочуття – місця міської території, що розрізняються по індивідуальному самопочуттю городян. Локуси особистісного буття – особистісно значимі місця, зв'язані з біографією особистості.

Зонування міської території. Головні концепції оформлення міської структури: концепція концентричних зон, концепція секторів, концепція багатоядерної структури, теорія централізації. Радянська соціологія міста про проблеми формування структури міста. Тенденції розвитку території міст.

Питання до семінарського заняття

1. Міське середовище та принципи його формування.
2. Аналітичні поняття міської території.
3. Підходи до зонування міської території.

Тема 2 Просторовий вимір міського середовища

Простір як сукупність суб'єктних аспектів життєвого середовища – місце життя, існування людини як особистості й індивідуальності в її інформаційному, соціально-нормативному, диспозиційному, комунікативному, ментальному вимірах (просторах). Інформаційний простір міста. Нормативний простір. Комунікативний простір як «тексти міста». Ментальний простір як сукупність архетипів і аттракторів, що обумовлюють особистісне сприйняття і розуміння міських ситуацій і «ситуації міста» у цілому. Місто як простір комунікації. Суб'єкти міської комунікації: 1) міські

співтовариства, 2) міські субкультури, 3) архітектонічні утворення міського середовища.

Приватні та публічні простори міста.

Символічний простір міста. Архітектура та її роль у створенні символічного простору.

Питання до семінарського заняття

1. Поняття соціального та міського простору.
2. Приватні та публічні простори міста.
3. Архітектура та її роль у створенні символічного простору.

Тема 3 Міська культура та міський засіб життя

Концепція творчого міста. Сутність міської культури та різноманітність теоретичних підходів до її визначення. Роль міської культури в суспільстві. Повсякденний та теоретичний, об'єктивний та суб'єктивний, матеріальний та духовний рівні. Основні напрямки її впливу на індивіда. Елементи міської культури. Особливі риси міської культури та особливості їх формування. Полістилістичність міської культури. Міські субкультури та контркультури.

Міський засіб життя. Концепції Л. Вірта та С. Мілграма про міський спосіб життя. Уклад, рівень, якість, стиль життя. Сутнісні характеристики міського способу життя: 1) високий рівень соціальної диференціації видів діяльності, території і простору; 2) соціокультурна гетерогенність; 3) високий рівень соціокультурної мобільності; 4) високий рівень соціокультурної динаміки; 5) високий рівень варіативності й альтернативності свідомості і поведінки; 6) інтенсивність соціопросторової мобільності; 7) широкі можливості вибору моделей поведінки; 8) високий рівень інноваційної активності; 9) інформаційна насиченість міського середовища; 10) особистісна локалізація міського життя; особистісний вибір основ і стратегій поведінки.

Проблема суб'єкта міського засобу життя. Типовий городянин.

Питання до семінарського заняття

Частина 1.

1. Рівні, елементи та форми міської культури.
2. Міські субкультури та контркультури.

Частина 2.

1. Міський засіб життя та його характеристики.
2. Постать типового городянина: публічно-приватний простір.

Тема 4 Ставлення до міста та образ міста

Еволюція ставлення до міста в мистецтві, науці. Аспекти ставлення до міста: прагматичний, аксіологічний. Підстави негативного відношення до міста: руйнування традиційних цінностей, атомізація суспільства, проблема комунікації й інтеграції (нових основ солідарності), проблема особистісної самореалізації і самоствердження. Засади позитивного

відношення до міста: можливості самореалізації, стрес як мотивуючий фактор особистісного росту.

Підстави соціологічної типології сприйняття і ставлення до міста: мотиваційне, диспозиційне, інтенціональне, субкультурне. Феноменологічні особливості сприйняття міського середовища: континуальність середовища, процесуальність середовища, реляційність середовища, інтенціональність середовища, інтерпретативність середовища.

Образ міста як семантична конструкція. Проблема суб'єкта сприйняття міста: рівні суб'єкта, характер суб'єктів (тип груп). Семантичні форми образу міста: лінгвістична, психологічна, символічна. Фактори формування образу (картини) міста. Умови формування образу міста (принципи проектування): впізнаваність, композиційність, можливість уявлення. Функції образу міста: комунікативна, світоглядна, соціалізаційна, особистісної самореалізації, прагматична, магічна. Соціологічні задачі вивчення образу міста.

Питання до семінарського заняття

1. Ставлення до міста: аспекти та підстави.
2. Феноменологічні особливості сприйняття міського середовища.
3. Образ міста: сутність, функції та умови його формування.

Рекомендована література до змістовного модуля 2

Архитектура и культура [Текст]: Сб. науч. трудов / под ред. И.А. Азизян, Н.Л. Аласкиной. – М.: ВНИИТАГ, 1991. – 233 с.

Ахиезер, А.С. Город и диалог [Текст] / А.С. Ахиезер // Культурный диалог города во времени и пространстве исторического развития. – М.: Мир культуры, 1996. – 435 с.

Габидуллина, С.Э. Психосемантика городской среды [Текст] / С.Э. Габидуллина. – М.: КАНОН-пресс, 1991. – 190 с.

Глазычев, В.Л. Городская среда [Текст] / В.Л. Глазычев. – М.: Наука, 1995. – 400 с.

Глазычев, В.Л. Социально-культурный потенциал города: концепция, динамика, показатели [Текст] / В.Л. Глазычев, А.И. Замиховская // Пробл. качества городской среды. – М.: Наука, 1989. – 380 с.

Город и искусство: субъекты субкультурного диалога [Текст] / сост. Т.В. Степугина. – М.: Наука, 1996. – 286 с.

Городская среда: проблемы существования [Текст] / под ред. А.А. Высоковского, Г.З. Каганова. – М.: Изд-во «Ладья», 1996. – 240 с.

Гутнов, А. Мир архитектуры (лицо города) [Текст] / А. Гутнов, В. Глазычев. – М.: Стройиздат, 1990. – 280 с.

Дридзе, Т.М. Социокультурная коммуникация: текст и диалог в семиосоциопсихологии [Текст] / Т.М. Дридзе // Социокультурное пространство диалога. – М.: Наука, 1999. – 240 с.

Дулина, Н.В. Горожане: социально-демографический анализ состояния населения современного российского крупного города [Текст]: монография / Н.В. Дулина, О.И. Ситникова, В.В. Токарев. – Волгоград: Станица-2, 2004. – 118 с.

Заборова, Е.Н. Социологический анализ городского социального пространства [Текст] / Е.Н. Заборова. – Екатеринбург: Изд-во УрГУ, 1997. – 380 с.

Каневский, А. Города и люди [Текст] / А. Каневский. – М.: Мысль, 1990. – 230 с.

Коган, Л.Б. Быть горожанином [Текст] / Л.Б. Коган. – М.: Мысль, 1990. – 207 с.

Линч, К. Образ города [Текст] / К. Линч. – М.: Стройиздат, 1982. – 328 с.

Матяш, С. Человек в городе: социологические очерки [Текст] / С. Матяш. – К.: Политиздат Украины, 1990. – 180 с.

Орлова, Э.А. Современная городская культура и человек [Текст] / Э.А. Орлова. – М.: Наука, 1987. – 297 с.

Соколов, Л.И. Центр города – функции, структура, образ [Текст] / Л.И. Соколов. – М.: Стройиздат, 1992. – 178 с.

Питання до самоконтролю зі змістовного модуля 2

Дайте визначення міському середовищу та наведіть чинники, які впливають на його функціонування.

Обґрунтуйте засади (теоретико-дослідницькі та операційно-емпіричні) виокремлення двох аспектів міського середовища: територіального та просторового.

Охарактеризуйте аналітичні поняття міської території: архітектоніку міста, міський ландшафт, соціально-функціональні зони та зони приватного самопочуття.

Наведіть головні теорії зонування міської території, обґрунтуйте їх слабкі сторони та евристичні можливості.

Проаналізуйте ставлення до міста в наукових колах, мистецтві в різні часи та виокремте підстави негативного та позитивного ставлення до міста.

Розкрийте сенс концепту «образ міста» та розгляньте його семантичні форми, фактори формування та функції. На прикладі рідного міста спробуйте сконструювати власний образ міста.

Поясніть роль архітектура у створенні символічного простору міста.

Дайте характеристику основним суб'єктам міської комунікації.

Розгляньте нормативний, інформаційний, комунікативний, ментальний аспекти міського простору.

Розкрийте сутнісні риси міського засобу життя, використовуючи концепції Л. Вірта та С. Мілграма.

Змістовний модуль 3 Прикладні аспекти соціології міста

Тема 1 Динамічні процеси міського життя

Сутність динамічних процесів міського життя через огляд двох аспектів: соціоструктурного та соціокультурного. Соціоструктурний аспект: субурбанізація і джентрифікація. Підстави субурбанізації. Проблеми субурбанізації: 1) пауперизація центральних районів міста: убогість, злочинність і т.п.; 2) сегрегація міської території і загострення етнічних, соціальних проблем. Соціальна стратифікація у сучасному місті, процеси сегрегації у місті. Поняття престижної адреси.

Соціокультурний аспект: сегрегація, асиміляція, «псевдоурбанізація». Підстави сегрегації. Проблеми сегрегації: 1) символічне насильство: тиск співтовариства на своїх членів; 2) зменшення можливостей індивідуального самовираження, деіндивідуалізація. Моделі асиміляції: 1) поведінкова, 2) структурна. Підстави псевдоурбанізації в Україні.

Питання до семінарського заняття

1. Субурбанізація: підстави та проблеми.
2. Соціальна стратифікація в сучасному місті.
3. Сегрегація в місті: причини та наслідки.

Тема 2 Соціальні проблеми міста та шляхи їх подолання

Загальна характеристика соціальних проблем та їх прояв у сучасному місті. Соціоекономічні, політичні, етнічні, культурні, соціальні, структурні, демографічні тощо проблеми міста та їх ознаки. Можливість діагностики соціальних проблем міста та їх прогнозування. Механізм вирішення проблем міста.

Розгляд соціальних проблем міста у двох ракурсах: з точки зору виробничо-економічної та соціокультурної парадигм. Виробничо-економічна парадигма. Соціальні проблеми міст: 1) проблеми соціальної справедливості; 2) проблеми раціональної організації економічного життя; 3) соціально-екологічні проблеми.

Соціокультурна парадигма. Соціокультурні проблеми міст: 1) соціокультурна гетерогенність і її наслідки; 2) Соціокультурна динаміка міського життя. Види і фактори соціокультурної динаміки. Проблеми соціокультурної динаміки: 1) проблема декомпозиції середовища і способів життя, 2) проблема деконструкції соціокультурного простору.

Особливості соціальних проблем малих та великих міст.

Питання до семінарського заняття

Частина 1

1. Загальна характеристика соціальних проблем сучасних міст.
2. Соціальні проблеми сучасних міст у виробничо-економічному вимірі.
3. Соціокультурні проблеми міст в умовах сучасності.

Частина 2

4. Соціальні проблеми великих та малих міст: порівняльний аналіз.
5. Соціальні проблеми м. Дніпропетровська та можливі шляхи їх вирішення.

Тема 3 Міська політика і управління містом

Поняття міського самоврядування та форми його здійснення. Етапи становлення в дорадянській, радянській та сучасній Україні. Теорії місцевого самоврядування. Англосаксонська, континентальна, змішана та радянська моделі самоврядування. Пошуки ефективної сучасної моделі.

Політичний механізм муніципального управління. Ефективність діяльності міських органів влади. Міська політична еліта. Довіра городян до міських органів влади. Прозорість та відкритість діяльності органів муніципального управління.

Поняття територіальної громади та умови її формування. Механізми інтеграції міського співтовариства. Юридичні та соціокультурні підстави здійснення міського самоврядування в Україні. Ознаки міського самоврядування в сучасних умовах. Необхідність вдосконалення механізму впровадження та здійснення міського самоврядування.

Основні форми міських співтовариств (об'єднання власників багатоквартирних будинків, рух «коренів трави» («grassroots movements»), сусідства). Типологія сусідств. Проблеми взаємодії міських співтовариств. Громадські організації міста.

Взаємодія управлінських структур та органів самоврядування.

Питання до семінарського заняття

Частина 1

1. Поняття міського самоврядування та форми його здійснення.
2. Територіальна громада: сутність та умови її формування.
3. Основні форми міських співтовариств.

Частина 2

1. Політичний механізм муніципального управління.
2. Міська політична еліта (на прикладі м. Дніпропетровськ).
3. Городяне та муніципальна влада: проблеми взаємодії.

Рекомендована література до змістовного модуля 3

Алексеев, О.Б. Активный город и местное самоуправление [Электронный ресурс] / О.Б. Алексеев. – Режим доступа:

<http://www.i-u.ru/biblio/archive/alexeyev%5Faktivgorod/>

Баранов, А.В. Социально-демографическое развитие крупного города [Текст] / А.В. Баранов. – М.: Мысль, 1981. – 190 с.

Бессонова, О.Э. Жилье: рынок и раздача [Текст] / О.Э. Бессонова. – Новосибирск: ВО Наука, 1992. – 280 с.

Дридзе, Т.М. Социальная экспертиза архитектурно-градостроительных проектов [Текст] / Т.М. Дридзе. – М.: ВНИИТПИ, 1996. – 260 с.

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [Текст] – К.: Парлам. вид-во, 1997. – 100 с.

Кравченко, В. Конституційні засади місцевого самоврядування в Україні [Текст] / В. Кравченко, М. Пітнік. – К.: Арат- Центр, 2001. – 176 с.

Куценко, О.Д. Общество неравных [Текст] / О.Д. Куценко. – Х.: Изд-во ХНУ им. В.Н. Каразина, 2000. – 316 с.

Малес, В.Н. Комплексное планирование экономического и социального развития городов и районов [Текст] / В.Н. Малес, Е.Г. Панченко, В.И. Сенченко. – М.: Мысль, 1983. – 272 с.

Право на город: ликвидация неравенства в городах: Пятая сессия Всемирного форума городов 2010 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://chisineu.files.wordpress.com/2012/07/biblioteca_pravo_na_gorod_unh_abitat.pdf.

Трущенко, О.Е. Престиж центра: Городская социальная сегрегация в Москве [Текст] / О.Е. Трущенко. – М.: Socio-Logos, 1995. – 112 с.

Чекалин, В.С. Стратегическое управление в городском хозяйстве [Текст] / В.С. Чекалин. – СПб.: СПбГИЭУ, 2003. – 81 с.

Черник, И. Д. Местное самоуправление в зарубежных странах. Информационный обзор [Текст] / И.Д. Черник, В.И. Чекалкин. – М.: Юрид. лит., 1994. – 300 с.

Чешкова, А.Ф. Методологические подходы к изучению городской пространственной сегрегации [Текст] / А.Ф. Чешкова // Российское городское пространство: попытка осмысления. – М.: МОНФ, 2000. – 246 с.

Шлемин, П. Местное самоуправление: российский вариант [Текст]: научно-аналитические обзоры / П.И. Шлемин, В.И. Фадеев. – М.: ИНИОН, 1993. – 180 с.

Яницкий, О.Н. Гражданские инициативы и самодеятельность масс [Текст] / О.Н. Яницкий. – М.: Знание, 1988. – 200 с.

Питання до самоконтролю зі змістовного модуля 3

Порівняйте основні соціальні проблеми сучасного міста з точки зору виробничо-економічного та соціокультурного вимірів.

Виявіть та порівняйте соціальні проблеми малих та великих українських міст.

Застосовуючи статистичний матеріал і результати соціологічних досліджень, проаналізуйте соціальні проблеми м. Дніпропетровська та розробіть концепцію щодо вирішення його найгостріших проблем.

З'ясуйте, до яких проблем призведе пауперизація центральних районів міста та наведіть досвід західноєвропейських міст щодо запобігання цього явища.

Доведіть, використовуючи підход П. Бурд'є, що географічна адреса має і соціальний та символічний зміст. Розгляньте в цьому контексті конструкт «престижна адреса».

На яких підставах відбувається соціальна стратифікація у сучасному місті, доведіть це на прикладі м. Дніпропетровська.

Обґрунтуйте тезу про незавершений характер урбанізації в СРСР, в тому разі і в Україні.

Назвіть ефективні, на Ваш погляд, механізми інтеграції міського співтовариства та оцініть роль територіальної громади в управлінні та самоврядуванні в місті.

Перелічте й охарактеризуйте етапи становлення міського самоврядування України різних часів та розгляньте сенс пошуку ефективної сучасної моделі міського самоврядування.

Назвіть основні форми міських співтовариств та проблеми їх взаємодії у сучасному місті.

Змістовний модуль 4

Емпіричні дослідження міста та у місті

Тема 1 Роль громадської думки в розвитку міста

Загальні риси механізму формування громадської думки відносно міста та його життєдіяльності. Джерела формування громадської думки: власний досвід, засоби масової комунікації, чутки, офіційні джерела, безпосередні зустрічі з керівництвом міста. Кількісна та якісна диспропорція між даними джерелами.

Об'єкти громадської думки відносно міста. Варіанти формування громадської думки. Види громадської думки відносно міста: емоційне – раціональне, приховане – відоме, архетипове – актуальне. Канали актуалізації громадської думки. Роль місцевих ЗМК у формуванні громадської думки відносно міста та його життєдіяльності. Моніторинг громадської думки. Діяльність міських соціологічних центрів у вивченні громадської думки.

Питання до семінарського заняття

1. Механізм формування громадської думки відносно міста та його життєдіяльності.
2. Об'єкти громадської думки відносно міста. Варіанти формування громадської думки.
3. Види громадської думки відносно міста та канали її актуалізації.

Тема 2 Напрямки соціологічних досліджень в місті

Поняття «міські дослідження» (urban studies). Проблемне поле емпіричних соціологічних досліджень міста. Вивчення територіального ракурсу міста; дослідження архітектури міста та її впливу на внутрішній стан городян, їх поведінку, самопочуття в місті; вивчення соціокультурного простору міста (образ міста, сприйняття міста та ставлення до нього, міський спосіб життя, міські субкультури, ідентифікаційні практики городян); дослідження соціальних проблем міста (соціоструктурних, соціокультурних). Конструювання соціального портрету городянина.

Дослідження громадської активності городян, діяльності міської влади, політичного режиму міста. Особливості соціологічного аналізу відносин

муніципальних органів влади з громадськістю, особливостях соціологічної експертизи муніципальної політики тощо.

Соціальна експертиза міських проектів. Стратегія розвитку міста. Стратегічне планування розвитку міста. SWOT-аналіз. Робота Ч. Лендрі «Креативне місто».

Питання до семінарського заняття

1. Проблемне поле емпіричних соціологічних досліджень міста.
2. Соціальна експертиза міських проектів.
3. Стратегія розвитку міста.

Тема 3 Імідж та бренд міста: конструювання та просування

Поняття «маркетинг міста». Конкурування сучасних міста за обмежені ресурси; підстави та показники конкурентоздатності міста.

Роль та значення іміджу міста. Імідж міста як сукупність емоційних і раціональних уявлень, що випливають із зіставлення всіх ознак території, власного досвіду людей і чуток, що впливають на створення певного образу.

Структура та характерні риси іміджу міста. Функції іміджу міста: ідентифікація; ідеалізація; протиставлення або порівняння; номінативна або функція диференціації; естетична; адресна; залучення (організація) уваги цільової аудиторії; економічна; політична функція; оціночна, мотиваційна.

Види іміджу міста за різними критеріями: за способом сприйняття; за суб'єктом, що сприймає імідж; за результатами маркетингової діяльності щодо створення іміджу

Конструювання іміджу міста. Суб'єкти та засади конструювання. Підстави для вибору певної маркетингової стратегії. Стадії та компоненти маркетингової стратегії створення іміджу міста. Розробка маркетингово-інвестиційної стратегії м. Дніпропетровська.

Поняття «бренд міста». Функції та цілі бранда міста. Етапи брендінгу міста: аналіз ситуації; формування сутності бренду; вибір загальної стратегії брендінгу міста; стратегічний план брендінгу; реалізація та оцінка ефективності. Критерії оцінки бренду міста. Всесвітній досвід брендінгу міст. Моделі брендів міст.

Питання до семінарського заняття

Частина 1

1. Поняття «маркетинг міста» та його практичні можливості.
2. Імідж міста: роль, структура, функції, види.

Частина 2

1. Конструювання іміджу міста.
2. Поняття «бренд міста»: функції, цілі, етапи брендінгу.
3. Маркетингова стратегія м. Дніпропетровська.

Рекомендована література до змістовного модуля 4

Борщевский, М.В. Города. Методологические проблемы комплексного социального и экономического планирования [Текст] / М.В. Борщевский, С.В. Успенский, О.И. Шкаратан. – М.: Наука, 1975. – 204 с.

Важенин, С.Г. Конкурентоспособность города: технологии и инструменты роста [Текст] / С.Г. Важенин, А.И. Татаркин, И.С. Важенина. – Екатеринбург: Ин-т экономики УрО РАН, 2005. – 430 с.

Велихов, Л.А. Основы городского хозяйства: общее учение о городе, его управление, финансах и методах хозяйства [Текст] / Л.А. Велихов. – М.: Наука, 1996. – 480 с.

Визгалов, Д.В. Маркетинг города [Текст] / Д.В. Визгалов. – М.: Фонд «Ин-т экономики города», 2008. – 110 с.

Визгалов, Д. Методы оценки муниципальных программ [Текст] / Д.В. Визгалов. – М.: Фонд «Ин-т экономики города», 2004. – 108 с.

Городская среда: технология развития. Настольная книга [Текст] / В.Л. Глазычев, М.М. Егоров, Т.В. Ильина и др. – М.: Молодая гвардия, 1995. – 239 с.

Градорегулирование: Основы регулирования градостроительной деятельности в условиях становления рынка недвижимости [Текст] / рук. авт. кол. Э. Трутнев. – М.: ИИЦ Фонда «Ин-т экономики города», 2008. – 296 с.

Динни, К. Брендинг территорий. Лучшие мировые практики [Текст] / К. Динни. – М.: ООО «Манн, Иванов и Фербер», 2013. – 380 с.

Лэндри, Ч. Креативный город [Текст] / Ч. Лэндри; пер. с англ. – М.: Изд. дом «Классика – XXI», 2006. – 399 с.

Мамонова, В. Стратегічне планування в управлінні сучасним містом [Текст] / В. Мамонова. – Л.: Наука, 1979. – 175 с.

Мерлен, П. Город: количественные методы изучения [Текст] / П. Мерлен. – М.: Прогресс, 1977. – 260 с.

Панкрухин, А.П. Маркетинг территорий [Текст]: учеб. пособие / А.П. Панкрухин; 2-е изд. доп. – СПб.: Питер, 2006. – 416 с.

Пирогов, С.В. Социокультурное проектирование городской жизни: курс лекций [Текст] / С.В. Пирогов. – Томск: Изд-во ФсФ ТГУ, 2009. – 151 с.

Стратегія розвитку м. Дніпропетровська. Стратегічний вибір Дніпропетровська: теоретичні засади та провідні тенденції / за наук. ред. Ю.П. Шарова, С.А. Квітки. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2004. – 124 с.

Питання до самоконтролю зі змістовного модуля 4

Розкрийте загальні риси механізму формування громадської думки відносно міста та його життєдіяльності.

Охарактеризуйте джерела формування громадської думки щодо міста, оцініть результати кількісної та якісної диспропорції між даними джерелами.

Назвіть специфіку видів громадської думки відносно міста: емоційного – раціонального, прихованого – відомого, архетипового – актуального.

Доведіть необхідність проведення моніторингу громадської думки в умовах сучасного міста.

Визначте поняття «міські дослідження» та окресліть їх проблемне поле.

Обґрунтуйте необхідність здійснення соціальної експертизи міських проектів.

Розкрийте зміст поняття «стратегія розвитку міста» та поясніть, яку роль відіграє СВОТ-аналіз для її створення.

Визначте зміст концепту «креативне місто» та обґрунтуйте можливість використання даної методики для розвитку сучасного міста.

Співвіднесіть зміст понять «імідж» та «бренд» міста, розкривши головні їх риси.

Проаналізуйте, як відбувається конструювання іміджу міста та його просування.

Визначте ті особливості м. Дніпропетровська, які могли б стати підставою для розробки маркетингово-інвестиційної стратегії міста.

Охарактеризуйте моделі брендів міст та поясніть, якими можуть бути критерії оцінки брендів.

Рекомендована література

Базова

Вагин, В.В. Городская социология [Текст]: учеб. пособие для муниципальных управляющих / В.В. Вагин. – М.: Моск. обществ. научн. фонд, 2000. – 169 с.

Вильковский, М. Социология архитектуры [Текст] / М. Вильковский. – М.: Фонд «Русский авангард», 2010. – 592 с.

Глазычев, В. Урбанистика [Текст] / В.Л. Глазычев. – Ч. 1. – М.: Изд-во «Европа», 2008. – 220 с.

Город и культура: Сб. научн. трудов [Текст] – СПб.: СПбГИК им. Крупской, 1992. – 169 с.

Город как социокультурное явление исторического процесса [Текст] / отв. ред. Э.В. Сайко. – М.: Наука, 1995. – 352 с.

Демичева, А.В. Соціологія міста [Текст]: Навч.-метод. посібник / А.В. Демичева. – Д.: РВВ ДНУ, 2008. – 36 с.

Нещадин, А. Феномен города: социально-экономический анализ [Текст] / А. Нещадин, Н. Горин. – М.: Изограф, 2001. – 239 с.

Образ міста в контексті історії, філософії, культури [Текст] / Київознавчі читання. – К.: ПАРАПАН, 2005. – 200 с.

Патрушев, В.Д. Жизнь горожанина [Текст] / В.Д. Патрушев. – М.: Academia, 2001. – 160 с.

Пивоваров, Ю.Л. Современный урбанизм: курс лекций [Текст] / Ю.Л. Пивоваров. – М.: Владос, 1994. – 347 с.

Пирогов, С.В. Социология города [Текст]: учеб. пособие / С.В. Пирогов. – М.: Изд. дом «Новый учебник», 2004. – 208 с.

Посацький, Б.С. Простір міста і міська культура (на зламі ХХ-ХХІ ст.): [Текст] / Б.С. Посацький. – Л.: Вид-во Львівської політехніки, 2007. – 208 с.

Современный российский город: теория, методология и практика исследования [Текст]: монография / Н.В. Дулина и др.; Волгоградский гос. техн. ун-т. – Волгоград: Политехник, 2004. – 180 с.

Соціологія міста [Текст]: навч. посібник / Л.В. Малес, В.В. Серета, М.О. Соболевська та ін.; за заг. ред. О.К. Міхеєвої. – Донецьк: ДонДУУ, 2010. – 415 с.

Трубина, Е.Г. Город в теории: опыты осмысления пространства [Текст] / Е.Г. Трубина. – М.: НЛЮ, 2011. – 520 с.

Допоміжна

Аитов, Н.А. Социальное развитие городов: сущность и перспективы [Текст] / Н.А. Аитов. – М.: Знание, 1979. – 329 с.

Богатырёв, В. Развитие города: проблемы, пути, решения [Текст] / В. Богатырев. – Н.-Новгород: Волго-Вятское кн. изд-во, 1990. – 400 с.

Город в процессах исторических переходов. Теоретические аспекты и социокультурные характеристики [Текст] / ред. кол.: В.Л. Каганский и др.; отв. ред. Е.В. Сайко. – М.: Наука, 2001. – 392 с.

Гутнов, А.Э. Мир архитектуры: Лицо города [Текст] / А.Э. Гутнов, В.Л. Глазычев. – М.: Молодая гвардия, 1990. – 350 с.

Дулина, Н.В. Жизненное пространство крупного города в восприятии его жителей [Текст] / Н.В. Дулина. – Волгоград: РПК Политехник, 2004. – 362 с.

Иванов, В.Н. Человек. Культура. Город [Текст] / В.Н. Иванов, В.К. Сергеев. – М.: РИЦ ИСПИ РАН, 2002. – 414 с.

Иванов, В.Н. Москва и москвичи: Актуальные проблемы социально-культурной сферы [Текст] / В.Н. Иванов, В.К. Сергеев, С.И. Худяков; отв. за вып. В.Г. Донской. – М.: РИЦ ИСПИ РАН, 2003. – 245 с.

Каганов, Г.З. Санкт-Петербург: Образы пространства [Текст] / Г.З. Каганов; 2-е изд., перераб. и доп. – СПб.: Изд-во Ивана Лимбаха, 2004. – 232 с.

Корбюзье, Ш. Архитектура XX века [Текст] / Ш. Корбюзье; ред. С.Д. Комаров, 2-е изд.; пер. с фр. – М.: Прогресс, 1977. – 303 с.

Котлер, Ф. Маркетинг мест: привлечение инвестиций, предприятий, жителей и туристов в города, коммуны, регионы и страны Европы [Текст] / Ф. Котлер. – СПб.: Стокгольмская школа экономики в Санкт-Петербурге, 2005. – 376 с.

Лола, А.М. Основы градоведения и теории города (в российской интерпретации) [Текст] / А.М. Лола. – М.: КомКнига, 2005. – 344 с.

Лэндри, Ч. Развитие городов через культуру [Текст] / Ч. Лэндри, Л. Грин, Ф. Матарассо, Ф. Бьянкини. – СПб.: Нотабене, 1999. – 87 с.

Мегаполис на рубеже веков: социально-экономический и экологический аспекты [Текст]: Проблемно-тематический сб. / Отв. ред. и сост. вып. Л.Д. Капранова, Н.П. Кононкова. – М.: ИНИ ОН РАН, 2000. – 211 с.

Мельник, А.Ф. Муніципальний менеджмент [Текст] / А.Ф. Мельник, О.П. Дудкіна / за ред. А.Ф. Мельник. – К.: Знання, 2006. – 420 с.

Рада та громада або як залучати громадян до місцевого самоврядування [Текст]: посібник для працівників органів місцевого самоврядування / Н. Ільків, О. Карий, О. Кушнарєнко. – К.: Академпрес, 2003. – 132 с.

Российская урбанизация на перепутье: к «городу-саду» или в «город-огород»? Сценарии развития российских городов [Электронный ресурс] / Фонд «Ин-т экономики города», 1995-2007. – Режим доступа: http://www.urbanecomomics.ru/texts.php?folder_id=94&mat_id=41

Сенявский, А.С. Урбанизация России в XX веке: Роль в историческом процессе [Текст] / А.С. Сенявский. – М.: Наука, 2003. – 286 с.

Соціологія міста: наукові проблеми та соціальні технології [Текст]: зб. наук. праць. – Д.: ДНУ, 2001. – 255 с.